

**DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK SHAROITIDA INFRATUZILMA LOYIHALARINI
MOLIYALASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY MEXANIZMLARI
TAKOMILLASHTIRISH****Boqijonov Javohirbek Umidjon o'g'li****boqijonovjavohir18@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.18438472>**

Hozirgi globalashuv va iqtisodiy raqobat sharoitida infratuzilma tarmoqlarining barqaror rivojlanishi mamlakatlar iqtisodiy o'sishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Transport, energetika, kommunal xizmatlar, sog'liqni saqlash va ta'lim infratuzilmasini rivojlantirish katta hajmdagi moliyaviy resurslarni talab etadi. Davlat byudjeti imkoniyatlarining cheklanganligi sharoitida ushbu ehtiyojlarni to'liq qoplash imkoniyati mavjud emasligi sababli infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda muqobil mexanizmlarni joriy etish zarurati yuzaga kelmoqda. Shu nuqtayi nazardan davlat-xususiy sheriklik mexanizmi infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish va boshqarishning samarali institutsional shakli sifatida namoyon bo'lmoqda.

Davlat-xususiy sheriklik – bu davlat va xususiy sektor o'rtasida uzoq muddatli hamkorlik bo'lib, unda infratuzilma obyektlarini yaratish, moliyalashtirish, ekspluatatsiya qilish va boshqarish bilan bog'liq risklar, majburiyatlar va daromadlar o'zaro taqsimlanadi. Nazariy jihatdan DXSh neoinstitutsional iqtisodiyot, kontraktlar nazariyasi va risklarni boshqarish konsepsiyalariga asoslanadi. Ushbu yondashuvlarga ko'ra, davlat va xususiy sektor o'rtasida resurslardan samarali foydalanish, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish va ijtimoiy farovonlikni oshirish imkoniyati vujudga keladi.

Infratuzilma loyihalarini DXSh asosida moliyalashtirishning nazariy asoslari kapital tuzilmasini optimallashtirish, risklarni samarali taqsimlash va loyiha hayotiy sikli davomida qiymat yaratishga qaratilgan. Xususiy investorlar uchun asosiy rag'bat – bu uzoq muddatli barqaror daromad manbai bo'lsa, davlat uchun – infratuzilma sifatini oshirish, byudjet yukini kamaytirish va innovatsion boshqaruv tajribalarini jalb etishdan iborat. Shu bilan birga, DXSh loyihalarida moliyalashtirish mexanizmlari murakkab tuzilishga ega bo'lib, ularning samaradorligi institutsional muhit, huquqiy kafolatlar va moliya bozorlarining rivojlanganlik darajasiga bevosita bog'liqdir.

Amaliyotda infratuzilma loyihalarini DXSh asosida moliyalashtirish asosan loyiha moliyalashtirish (project finance) mexanizmi orqali amalga oshiriladi. Ushbu mexanizm asosiy e'tibor loyiha pul oqimlariga qaratilib, kredit majburiyatlari loyiha aktivlari va kelajakdagi daromادلari hisobiga qoplanadi. Bank kreditlari, obligatsiyalar, infratuzilma fondlari, suveren kafolatlar va xalqaro moliya institutlari mablag'lari DXSh loyihalarining asosiy moliyaviy manbalari hisoblanadi. So'nggi yillarda "yashil obligatsiyalar", islomiy moliya instrumentlari va aralash moliyalashtirish (blended finance) kabi innovatsion mexanizmlar ham keng qo'llanilmoqda.

Biroq DXSh asosida infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish jarayonida qator muammolar mavjud. Xususan, huquqiy-me'yoriy bazaning yetarli darajada takomillashmaganligi, risklarni noto'g'ri taqsimlash, davlat kafolatlarining aniqligi pastligi, loyihalarining moliyaviy barqarorligi va shaffofligi bilan bog'liq masalalar xususiy investorlar faolligini cheklab kelmoqda. Shuningdek, uzoq muddatli moliyaviy resurslarning yetishmasligi

va kapital bozorlarining chuqur rivojlanmaganligi DXSh loyihalarini moliyalashtirish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu sababli infratuzilma loyihalarini DXSh sharoitida moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi. Avvalo, DXSh loyihalari uchun barqaror va prognoz qilinadigan huquqiy muhitni shakllantirish, davlat majburiyatlari va kafolatlarini aniq belgilash zarur. Ikkinchidan, risklarni loyiha har bir bosqichida eng samarali boshqaruvchi tomon zimmasiga yuklash tamoyilini kuchaytirish lozim. Uchinchidan, milliy va xalqaro moliya bozorlarini integratsiyalash orqali uzoq muddatli va arzon moliyaviy resurslarni jalb etish mexanizmlarini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, davlat-xususiy sheriklik infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda strategik ahamiyatga ega bo'lgan mexanizm bo'lib, uning samaradorligi puxta nazariy asoslar, ilg'or xalqaro tajriba va moslashuvchan amaliy mexanizmlar uyg'unligiga bog'liqdir. DXSh moliyalashtirish mexanizmlarini izchil takomillashtirish orqali infratuzilma sifatini oshirish, iqtisodiy o'sishni jadallashtirish va davlat moliyaviy barqarorligini ta'minlash mumkin.

Shu bilan birga, infratuzilma loyihalarini davlat-xususiy sheriklik asosida moliyalashtirishda institutsional imkoniyatlarning roli alohida ahamiyat kasb etadi. Davlat tomonidan DXSh loyihalarini muvofiqlashtiruvchi maxsus agentliklar va vakolatli organlarning faoliyati loyiha tashabbusidan tortib, uning amalga oshirilishi va monitoringigacha bo'lgan barcha bosqichlarda muhim hisoblanadi. Amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, institutsional salohiyati yuqori bo'lgan mamlakatlarda DXSh loyihalari moliyaviy jihatdan barqaror, risk darajasi past va investorlar uchun jozibador bo'ladi. Shu bois, infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirishda davlat boshqaruvi tizimining shaffofligi, hisobdorligi va professionalligi ustuvor omil sifatida namoyon bo'ladi.

DXSh loyihalarida moliyalashtirish samaradorligini oshirishning muhim yo'nalishlaridan biri bu davlat qo'llab-quvvatlash instrumentlarini oqilona qo'llashdir. Amaliy mexanizmlar orasida minimal daromad kafolatlari, soliq va bojxona imtiyozlari, subsidiyalar, yer uchastkalarini ajratish hamda infratuzilmaga ulanish xarajatlarini qisman qoplash kabi choralar mavjud. Ushbu instrumentlar xususiy sektor uchun moliyaviy xavflarni kamaytirib, loyihalarning banklar va institutsional investorlar tomonidan moliyalashtirilishini osonlashtiradi. Biroq davlat qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining haddan tashqari keng qo'llanilishi byudjet majburiyatlarining oshishiga olib kelishi mumkinligi sababli ularning aniq iqtisodiy asoslangan va shaffof mezonlar asosida joriy etilishi talab etiladi.

Infratuzilma loyihalarini DXSh asosida moliyalashtirishda risklarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish alohida ahamiyatga ega. Qurilish, moliyaviy, operatsion, talab va valyuta risklari DXSh loyihalariga xos bo'lib, ularning noto'g'ri taqsimlanishi loyiha muvaffaqiyatsiz yakunlanishiga olib kelishi mumkin. Nazariy yondashuvlarga ko'ra, har bir risk uni eng samarali boshqarishga qodir bo'lgan tomon zimmasiga yuklanishi lozim. Amaliy jihatdan esa, risklarni sug'urtalash, davlat kafolatlari va uzoq muddatli shartnomalar orqali kamaytirish mexanizmlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning rivojlanishi infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish va boshqarish jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli platformalar orqali DXSh loyihalarining moliyaviy oqimlarini monitoring qilish, shartnoma majburiyatlarini nazorat qilish va axborot shaffofligini ta'minlash imkoniyati kengaymoqda. Bu esa investorlar

ishonchini oshirish va loyihalarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shuningdek, “aqli infratuzilma” konsepsiyasi doirasida amalga oshirilayotgan loyihalar moliyalashtirish mexanizmlarining innovatsion shakllarini talab etmoqda.

Milliy iqtisodiyot sharoitida infratuzilma loyihalarini DXSh asosida moliyalashtirishni takomillashtirish iqtisodiy islohotlarning muhim yoʻnalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Xususan, transport-logistika, energetika, ichimlik suvi taʼminoti va shahar infratuzilmasi sohalarida DXSh mexanizmlarini keng joriy etish orqali xususiy kapitalni jalb etish imkoniyatlari ortib bormoqda. Bunda moliyalashtirish manbalarining diversifikatsiyasi, mahalliy moliya bozorlarida infratuzilma obligatsiyalarini rivojlantirish va pensiya jamgʻarmalari kabi uzoq muddatli investorlarni jalb qilish ustuvor vazifa hisoblanadi.

Umuman olganda, davlat-xususiy sheriklik sharoitida infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishning nazariy asoslari va amaliy mexanizmlarini takomillashtirish iqtisodiy barqarorlikni taʼminlash, davlat moliyaviy yukini kamaytirish va ijtimoiy infratuzilma sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu jarayonda ilgʻor xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish, moliyaviy instrumentlarni diversifikatsiya qilish va institutsional salohiyatni mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada DXSh mexanizmi infratuzilma rivojining uzoq muddatli va barqaror moliyaviy modeli sifatida shakllanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 20-martdagi “Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PQ-4237-son qarori.
2. Oʻzbekiston Respublikasining “Davlat-xususiy sheriklik toʻgʻrisida”gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
3. Oʻzbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi maʼlumotlari. Davlat-xususiy sheriklik loyihalari boʻyicha yillik hisobotlar. – Toshkent, 2022–2025.
4. World Bank. Public-Private Partnerships Reference Guide, Version 3.0. – Washington, DC: World Bank Group, 2020.
5. World Bank. Infrastructure Finance, PPPs and Guarantees. Global Development Finance Report. – Washington, DC, 2023.
6. OECD. Principles for Public Governance of Public-Private Partnerships. – Paris: OECD Publishing, 2022.
7. Yescombe E.R. Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance. – 2nd Edition. Butterworth-Heinemann, Oxford, 2018.
8. Grimsey D., Lewis M.K. Public Private Partnerships: The Worldwide Revolution in Infrastructure Provision and Project Finance. – Edward Elgar Publishing, 2019.
9. Engel E., Fischer R., Galetovic A. The Economics of Public-Private Partnerships: A Basic Guide. – Cambridge University Press, 2020.
10. Asian Development Bank (ADB). PPP Monitor: Infrastructure Projects and Financing Trends. – Manila, 2023.